

İBRÂHİM AS'IN İMTİHAN EDİLMESİ*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili Ak-Televizyon izleyicileri ve Ak-Radyo dinleyicileri!

Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun... Ramazanınızın günleri güzel geçsin, sonucu çok hayırlı, bereketli olsun... Cenâb-ı Hak Kadir Gecesi'ni ihyâ etmeyi nasib eylesin... Nice nice Ramazanlara, mübarek gecelere, gündüzlere, günlere, zamanlara mutlulukla eriştiresin. Dünyanın her yerinde yaşayan Ümmet-i Muhammed kardeşlerimizi de dertlerden, sıkıntılardan kurtarsın, başarılarla ulaştırsın... Onları da aziz ve bahtiyar eylesin... Onlara da dünya ve ahiretin hayırlarını dileriz, temenni ederiz, Rabbimiz ihsân eylesin...

Bugünkü sohbetimde Kur'an-ı Kerim'in Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 124. ayet-i kerimesi üzerinde konuşmamı yapmak istiyorum. Ayet-i kerimeyi okuyalım, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ

إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي

قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

(البقرة: ۱۲۴)

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

(*Ve izi'btelâ ibrâhîme rabbühû bi-kelimâtin feetemmehünne, kâle innî câilüke li'n-nâsi imâmâ, kâle ve min zürriyyetî, kâle lâ yenâlü ahdî'z-zâlimîn.*) (Bakara, 2/124) *Sadaka'llâhu'l-azîm.*

a. İbrâhim, Merhametli Baba

İbrâhim AS, Peygamber Efendimiz'in ecdadından, Allah'ın ulü'l-azim, büyük şânı olan, itibarı olan mübarek kullarından, peygamberlerinden bir peygamber. Öyle bir zât-ı celîl ki, hem yahudilerin de ecdadı olduğu için, onlar da hürmet eder; hem hristiyanlar da hürmet eder. Biliyorsunuz, Avrupalılar İbrâhim'e Abraham diyorlar. Biraz yakın, benziyor yâni, pek anlaşılmayacak gibi değil.

Arapları da, müslümanları da, bütün eski kendilerine kitap indirilmiş ehl-i kitâbeyni, Tevrat ve İncil ahalisini de saygısı kuşatan, herkesin saygı duyduğu çok mübarek bir büyük zât...

İbrâhim, tabii onların kendi dillerinden bir isim. Deniliyor ki, bu (*ebün râhimün*) demek. Arapça'da *râhim*, merhamet eden demek; *eb* de baba demek. Yâni, "merhamet edici olan baba, babacan, merhametli kişi" mânâsına geliyormuş diye rivayetler var.

Çünkü zaten İbrânice, Süryânice, Arapça kardeş diller, kelimeleri birbirlerine benzer. Meselâ; *selâm* diyoruz Arapça'da. İbrânîler de, yahudiler de *şalom* diyor. Böyle kelimeler yakın. Belli oluyor ki akraba, kökeni, ecdattan gelişi aynı olduğu anlaşılıyor.

İbrâhim AS, yahudilerin ve hristiyanların da saygı duyduğu bir kimse olduğu için, Cenâb-ı Hak Teâlâ Hazretleri onunla ilgili bilgileri Peygamber Efendimiz'e vahyeyiyor; etrafındaki yahudi kabilelerine, hristiyanlara anlatsın bu ayetleri diye. İbrâhim AS'ın şerefini bilip, ona müntesib olduğunu söyleyenleri, "Biz onun yolundayız, ona bağlıyız!" diyenleri ikaz etmek için. "Bak sizin de sevdiğiniz İbrâhim AS böyleydi, ona göre siz de hizaya gelin!" demek.

(Iz) kelimesi biliyorsunuz *dal*'a benzeyen ze ile, peltek ze ile yazılıyor. İngilizce'de *th*, yâni *this* kelimesindeki *th* harfi işte bu sesi verir. Türkçe'de bu ses yok ama, Kur'an okuyan, öğrenen insanlar bu sesi tabii taallüm ederler. Çünkü, Arapça'da üç tane ze var, bunların hepsini ayırmak lâzım! Bir bu peltek ze var; bir re'nin noktalısı olan keskin ze var; bir de tı'ya benzeyen *zı* dediğimiz kalın ze var. Bunların telaffuzları ayrılması lâzım ki, Kur'an'ı okuduğu zaman anlaşılınsın.

Bu harfleri, *hà*'yı, *hı*'yı, *he*'yi ayırmazsa; peltek *se*'yi, *sin*'i, *sad*'ı ayırmazsa; bu *zel*'i, *ze*'yi, *zı*'yı ayırmazsa; o zaman Kur'an-ı Kerim'i doğru okuyamamış olur. Hatta mânâlar değişir. Çünkü harfler farklı. Meselâ, Türkçe'de de birbirine yakın harfler var, ama birisi yerine ötekisi kullanılmıyor. Meselâ *ı* harfiyle *i* harfi yakın. Ama *kır* dersek başka mânâ oluyor; onun yerine *i*'yi kullanırsak, *kir* dersek başka mânâ olur. İşte bir nokta farkı ama, mânâ değişiyor.

Bunları kardeşlerimiz çocuklarına, hanımlarına, ailelerine, kendilerine, “Bak bu dilin harfleri böyledir, telaffuzu farklıdır.” diye, güzelce öğretmeli!

Her dilde böyle, bizim Türkçe’imizdeki o harfin telaffuz edilmiş şekline benzemeyen farklılıklar vardır. İngilizce’de meselâ Türkçe’de olmayan peltek se sesi vardır; *three* kelimesinde, *third* kelimesinde olduğu gibi. Bu peltek ze sesi vardır ama Türkçe’de yok. Buna mukabil Türkçe’deki bazı sesler de başka dillerde yok... Bunları bilelim.

Bu (*iz*) peltek ze ile; “Hani hatırla, hatırına getir, neydi o günler?.. Şöyle bir hafızanı yokla da o geçmiş olayları bir düşün!” gibi kullanılan bir edattır. Mâzide olan bir şeyi hatırlayıp, yâda getirmek, tekrar düşünmek, ortaya koymak gerektiği zaman bu kelimeyi kullanırlar. “Hani olmuştu ya öyle...” gibi.

(*Ve izi’btelâ ibrâhîme rabbühû*) “Hani İbrâhim’i Mevlâsı, Rabbi imtihan etmişti.” *lbtelâ* burada mâzi fiili. *lbtelâ-yebtelâ-ibtilâen*; tecrübe ve imtihan etmek demek. *Belâ* da Arapça’da bu fiilin kökü. Bu iftial bâbı. O da imtihan mânâsına geliyor. Tecrübe ve denemek, sınamak ve imtihan etmek mânâsına geliyor. Arapça’da da aynı kelimenin başka yana mânâları da vardır.

Bizim bir Alman profesörümüz vardı, fakültede okurken. Bir gerçeği söylerdi bize, söylemişti, benim dikkatimi çekmişti. Ben zaten lügatları çok severdim, kendimde

başka talebelerde olmayan çok güzel lügatlar vardı. Allah nasib etmişti, onlar bulunurdu. Hiç kimsenin bulamadığı kelimeleri bulurdum ben. Lisedeyken de böyle İngilizce lügatların güzellerini ağabeyimler filan almışlardı, onlardan istifade etmiştim.

Şimdi biliyorsunuz, her dilde... Yabancı dil öğrenecek kardeşlerimize de bu bir nasihat olsun. Her dilde, aynı tek kelimenin çeşitli mânâları olur. Meselâ, *yüz* kelimesini düşünelim, *yüz* ne demek?..

Bir kere, rakam olarak 99'dan sonra gelen rakam demek, bir...

Sonra rakam olmazsa, insanın çehresi demek...

“—Yüzün kıpkırmızı oldu.”

O da yüz, o da yüz. Aynı harflerle yazılıyor ama, anlam değişik. Eğer fiil olursa, *yüz* emir oluyor. Ne demek?..

“—Denize atla, orada suyun üstünde durmak ve gitmek için çırpın!” mânâsına, yüzmek diyoruz meselâ.

Fiil olarak başka mânâsı da var:

“—Koyunu yüz!” dediğimiz zaman, o zaman da derisini soy demek, yâni soymak mânâsına geliyor.

Demek ki, bu *yüz* kelimesini Türkçe'de hemen misal olsun diye söyledik. Dört çeşit, ikisi fiil, ikisi isim olarak ayrı mânâsı var, aynı harflerde olduğu halde. Bütün dillerde böyledir.

Onun için, lügatlarda bir kelimenin mânâları verilirken, iyi lügatlarda ya mânâlarının arasına nokta koyulur, ya da rakam verilir. Birinci mânâsı bu, ikinci mânâsı bu, üçüncü mânâsı bu, dördüncü mânâsı bu diye.

Şimdi bizim Alman profesör, müsteşrik, yâni oryantalist profesör. Arapça, Farsça vs.de mahir olan, uluslararası şöhreti olan bir profesörümüz vardı Helmuth Ritter diye. Yâni Avrupalıların hepsi bilir. Bu sahada, şarkiyat sahasında...

Araplar, İslâm, İranlılar, Türkler ve sâireyle ilgili bilime *oryantalizm* deniliyor. Bunlarla uğraşan kimselere *oryantalist* deniliyor. Yâni, oryantalist dansa gitmesin hemen akıllar. Tabii o da var, maalesef oraya ait dans demek oluyor o da.

Bir de bu hocayı anlatırken, bir şey söyleyeyim. Bu Almandı.

Adı Helmut, soyadı Ritter,¹ uluslararası bir şöhret. Demişti ki:

¹ Helmut Ritter (1892-1971) 1892 yılında Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Almanya'da doğdu. 1910'da liseyi Kassel'de bitirdikten sonra Halle Üniversitesine girdi ve burada ünlü şarkiyatçı Carl Brockelmann ve Paul Kahle gibi büyük âlimlerden ders aldı. Türkçe, Arapça, ve Farsça'dan başka İbrani ve Süryani dillerine de vakıftı. Türkiye'de modern anlamda filoloji tetkik ve usullerinin tanınmasında önemli hizmetleri bulunan Helmut Ritter, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Arap ve Fars filolojisi bölümüne okutman olarak davet edildi. 1938 yılında bu bölüme profesör olarak atandı. Şarkiyat Araştırma Merkezi'nin (Şarkiyat Enstitüsü) kurulmasında önemli bir rol oynadı. 1969 yılında Almanya'ya döndü. 1971 yılında Almanya'da vefat etti. Helmut Ritter, şarkiyat araştırmaları sahasında ilk akla gelen alimlerdenidir.

“—Ben Şâfiî mezhebindenim. Yâni müslüman oldum, Şâfiî mezhebindenim. Çünkü, hocam İsmâil Sâib Sencer Şafiî idi.” demişti derste.

Biz de yerimizden hoplamıştık, biz onun öyle durumunu bilmiyorduk. O da bizim böyle şaşırdığımızı göz ucuyla fark etmişti.

İsmâil Sâib Hoca² Beyazıt Kütüphanesi'nin meşhur allâme müdürü. İsmâil Sâib Sencer, eserleri tanınmış bir kimse. Ondandır almışlar filan. O kendisi Şâfiî olduğundan bu Almanlara da, iki Alman; bizim Helmut Ritter hocamız, bir de Oskar Reşer diye bir başka Alman vardı. Onlar işte Arapça vs. öğrenelim diye İsmail Saib Hoca'nın önüne gitmişler, diz çökmüşler. İkisini müslüman etmiş, Oskar, Osman adını almış, o İslâm Araştırmalarında çalışırdı aşağıda... Osman diye adını değiştirmişti, Oskar demezdi yâni.³ Bu ikisi de Şâfiî olmuşlar, bizim hoca kendisi bana söylemişti.

Evet, artık imanını gerçekten yaptıysa, yâni ilim öğrenip de... Orasına biz karışmayız.

² İsmail Saib Sencer (1873-1940): Beyazıt Umumî Kütüphanesi'nde kütüphaneci olarak 43 yıl hizmet etmiş, sıra dışı hafızası ile tanınmış bir kimsedir. Kitap toplayıcılarının, araştırmacıların, ünlü şarkiyatçıların ve sahafların uzun seneler başdanışmanı olmuştur.

³¹ Ocak 1873'de Erzurum'da dünyaya geldi. Küçük yaşta İstanbul'a gitti. Kocamustafapaşa Askerî Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra Fatih ve Süleymaniye Camii'nde öğrenim gördü. Öğrenimi devam ederken Maarif Nezareti'nin açtığı bir sınavla Bayezid Umumî Kütüphanesi'ne ikinci müdür tayin edildi. Birinci müdür Hoca Tahsin Efendi'nin vefatından sonra, 1896'da birinci müdür oldu.

Arap Edebiyatı konusunda uzmandı. Farsça, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Latince bilirdi. Bilgisini arttırmak amacıyla Tıp, Eczacılık ve Hukuk eğitimi almıştı. Kütüphanedeki görevinin yanı sıra çeşitli medreselerde Arap edebiyatı ve Arapça öğreten İsmail Saip Efendi, 1921'de İstanbul Darülfünunu Edebiyat Bölümünde Arap Edebiyatı derslerine müderris olarak atandı. Bu görevi Şapka Kanunu'nun çıktığı 1925'e kadar sürdürdü. Kanunun çıkmasından sonra derslerine son verdi ve Beyazıt Kütüphanesi'ne çekildi.

Eski müelliflerin yazılarını tanımada, yazma eserlerin bozuk bölümlerini okumada, gördüğü bir yazının hangi yüzyıla ve hatta hangi hattata ait olduğunu tahmin etmede üstün bir kabiliyeti vardı. Çeşitli konularda geniş bir bilgi birikimi olmasına rağmen hayatı boyunca eser vermek yerine araştırmacı ve okuyuculara yol göstermeyi tercih etti. 1939 yılında kütüphanedeki görevinden emekli oldu. 22 Mart 1940 tarihinde İstanbul'da hayatını kaybetti.

³ Osman Reşer (1883-1972): Arap, Fars ve Türk edebiyatları, İslam öncesi Arap şiiri ve Osmanlıca uzmanı Alman şarkiyatçı.

1 Ekim 1883'de Stuttgart'ta doğdu. Yahudi bir ailenin çocuğu idi. 1903

yılında Münih'te hukuk okumaya başladı. Daha sonra Doğu Dilleri bölümüne devam etti. Arap gramerci İbn-i Cinnî üzerine doktora tezi hazırlarken, kütüphanelerde araştırmalar yapmak için 1909 yılında İstanbul'a geldi.

1. Dünya Savaşında Alman ordusunda askerlik yaptı. Askerden sonra Breslau'ya taşındı. Arap Edebiyatı üzerine yoğunlaştı. Binbir Gece Masalları'na dair incelemelerinin ardından doçent, sonra da profesör oldu. Breslauda Profesör olarak ders vermeye başladı. 1928 yılında uzun vadeli bir izin aldı ve tekrar Türkiye'ye geldi.

Türkiye'de bulunduğu yıllarda İsmail Sâib Sencer'den çok etkilendi. Onun 1940 yılında vefatına kadar sohbetlerine devam etti. Bu arada Müslüman oldu, adını Osman Reşer olarak değiştirdi. 1937'de Türk vatandaşı oldu.

İstanbul imam-hatip okulu'nda, İstanbul İslam Enstitüsü'nde Arapça dersleri verdi. İstanbul Edebiyat fakültesi'nde Arap Edebiyatı Tarihi okuttu. Çok sayıda bilimsel çalışmalar üreterek ve Almanca birçok metinleri tercüme ederek, hayatının geri kalanını Türkiye'de geçirdi. 26 Mart 1972 yılında vefat etti. Vasiyeti üzere, cenazesi Merkez Efendi mezarlığına, hocası İsmail Saib Efendi'nin ayakucuna defnedildi.

Art niyetle mi yaptı filan diye bilmiyoruz. Ama ülkemizde uzun yıllar fakültede hocalık yaptı, neşriyat yaptı, *Oriens Mecmuası*'nı neşretti, bilimsel araştırmalar yaptı. Bir büyük meşhur kimse...

O derdi ki:

“—Bir dili çalışan talebe, bilmediği bir kelime olunca lügatı açar. Tabii, lügatta da bir kelimenin karşısında birkaç mânâ olabilir, tek mânâ olmaz...” Demin misalde söylediğim gibi. İşin gülünecek tarafı şurası, derdi ki: “Talebe de gider, en ters mânâyı seçer. Yâni, hiç o cümlede o mânâyı kullanılmayan mânâsını tercih eder.”

Demek ki, dil öğrenen kardeşlerimiz, tabii Arapça da inşaallah öğrenirler. Çünkü Arapça'yı öğrenmek lâzım. Birkaç yönden öğrenmek lâzım:

1. En baştaki sebep nedir? Arapça bizim ana dilimizdir.

Şimdi tabii benim bu şakamı, latifemi daha önce duymayanlar şaşıracaklar. “E bizim ana dilimiz Türkçe değil mi?” diyecekler. Tabii öyle ama, ana dilimiz Türkçe de, bir bakıma Arapça da ana dilimiz. Bu nereden oluyor? Şuradan oluyor:

Peygamber Efendimiz'in hanımları, eşleri, mü'minlerin annesidir. Kur'an-ı Kerim böyle diyor.

وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ

(الأحزاب: ٦)

(*Ve ezvâcühû ümmehâtühüm*) “Rasûlüllah’ın hanımları onların anneleridir.” (Ahzâb, 33/6) Aişe Anamız, Hatice Anamız diyoruz, Hatice Vâlidemiz, Aişe Vâlidemiz diyoruz. E tabii onlar da Arapça konuşuyorlardı. O zaman o annelerimizin dili olduğu için, Arapça da bizim yine bir ana dilimiz oluyor. Dînî ana dilimiz oluyor. Buradan öğrenmemiz lâzım Arapça’yı.

2. Kur’an-ı Kerim Arapça’dır. Kur’an-ı Kerim’i tam anlamak, keyfine, zevkine varmak, aşk ile, şevk ile, haz ile, huşû ve hudû ile okumak için, istifade etmek için Arapça lâzım! Arapça anahtar. Bu mânâlar hazinesi o anahtarla açılacak. Onun için, hepinize Arapça öğrenmeyi hararetle tavsiye ediyorum, Kur’an-ı Kerim Arapça olduğu için.

3. Peygamber Efendimiz SAS Arapça konuştuğu için ve hadis-i şeriflerin hepsi Arapça olduğu için. Hadis-i şerifler alemi de bir ayrı hazine... Onu da öğrenmek için, başlı başına Arapça’yı öğrenmek gerekli. Başka hiç bir sebep olmasa bile, Peygamber Efendimiz’i iyi tanımak için Arapça öğrenmek lâzım! Kur’an-ı Kerim’i iyi belleme, öğrenmek, açıklamalarını kavramak için Arapça bilmek lâzım.

4. Sonra, başka?.. Komşularımızdan kaç tane ülke ve bir zamanlar aynı çatı altında, aynı devletin mensubu olarak yaşadığımız nice bölgelerin ahalisi Arapça konuşuyor. İşte Suriye, işte Ürdün, işte Lübnan, işte Mısır, işte Hicaz, işte Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Yemen...

Yemen'e az mı mücahid gönderdik. Yemen'e gidenler gelmiyordu. Yemen illerine askere gidenlerin maceraları, bu son devirde Hicaz Demiryolu macerası, Medine-i Münevvere'nin müdafaası macerası... Tarih çok önemli, tarihi de çok iyi okumamız lâzım!

Sonra, uzun zaman bizimle beraber bulunmuş olan Cezâyir, Barbaros Hayreddin'in gittiği, üs kurduğu Cezâyir. Tunus, Libya, Fas'a kadar, tâ Tanca Limanı'na kadar hepsi Arapça konuşuyor.

Onları da bırakalım, ülkemizin bir bölümünde, bir bölümünde Güneydoğu Anadolu'da Arapça konuşan; Antakya'da, Tarsus'ta Arapça konuşan kardeşlerimiz var. Türkiye sınırı içinde ama, evlerinde ana dilleri Arapça. Binâen aleyh, o yönden de öğrenmek lâzım!

5. Tarihimizi anlamak için, kültürümüzü, örfümüzü, adetimizi... Kültür demeyecektik; harsımızı, medeniyetimizi anlamak için Arapça lâzım!

Arapça muazzam hazinelerin, binlerce hazinenin hepsinin kapısını açan bir anahtar... *Master key* diyorlar; yâni bir otelde birçok, meselâ 200 tane kapı oluyor. Otelin yöneticisinde bir anahtar oluyor, bütün kapıları açıyor. Öteki kapıların anahtarları öbür kapıları açmıyor ama, bir anahtar gezdiriyor yanında, o ana anahtarı hangi deliğe soksa o kapıyı açabiliyor. Yâni, Arapça da böyle bir *master key*, yâni ana anahtar...

Biraz burada Avustralya'da bulunduğumuz için, İngilizce'yle de biraz fazlaca haşır neşir olmaya başladık. Hep İngilizce kelimeler, misaller aklıma geliyor. Şimdi, Arapça'yı öğrenmek lâzım!

Ibtelâ-ibtilâ, birkaç mânâya gelir. Bir imtihan etmek, sınamak, denemek mânâsına. Bir de hastalık, hastalığa tutulmak, mübtelâ olmak mânâsına gelir. Yâni hastalık da tabii bir çeşit imtihandır. Oradan gelmiş mânâ ama, o ayrı bir mânâ olmuş oluyor, ikinci mânâ. Falanca mübtelâ oldu, filanca hastalığa mübtelâ oldu, tutuldu demek, hasta oldu demek.

Belâ da öyle. *Belâ* hem imtihan mânâsına geliyor, hem de insana musallat olan, canını sıkan olay mânâsına geliyor. Şimdi burada imtihan mânâsına, sınamak mânâsına:

“—Hani İbrâhim'i Rabbi sınamıştı ya tarihte, mâzide. Onu hatırla ve hatırlat! O senin etrafında muhatabın olan ehl-i kitap müşriklere, kabilelere onları hatırlat ey Rasûlüm!”

Ibtelâ fiil. Bu fiilin tümleci, yâni mef'ulün bihi, üst tümleci İbrâhim. “İbrâhim'i imtihan etmişti.” Kim?.. (*Rabbühû*) Rabbi... Fâil, yâni özne, fiilin faili. *Rab*, *Rabbü'l-âlemîn* kelimesinin izahında söylemiştik, geniş anlamlı bir kelime. Hem sahip mânâsına geliyor, hem de bir insanı Allah-u Teâlâ Hazretleri yoktan var ettiği, küçükten büyüttüğü için, böyle geliştire geliştire büyütmekten dolayı terbiye ettiğinden, geliştirdiğinden, o mânâsı da var.

Sahip mânâsının yanında, yaradanı gibi mânâsı var. İşte Cenâb-ı Mevlâ'nın adı Rab oluyor, bir sıfatı Rab oluyor.

“İbrâhim’i Rabbi, yâni Allah-u Azîmü’ş-şân, Rabbü'l-âlemîn olan Allah imtihan etmişti, sınamıştı.” Nelerle?.. (*Bi-kelimâtin*) “Bir takım kelimelerle sınamıştı.”

Şimdi bu *kelimâtin* ne demek? Bir takım emirler, görevler vermişti, onları İbrâhim AS yapsın diye. Yâni, “Emirler verdi, bir takım görevler verdi; o görevlerle onu imtihan etti.” demek.

Kelime, hem böyle konuşulan söz mânâsına gelir; hem de böyle emirler, hükümler mânâsına gelir Arapça’da. Ayetlerde de bunun misalleri var. Kur’an-ı Kerim’in başka ayetlerinde, *kelimât*’ın iki anlamda kullanıldığı ayet-i kerimeler var. Meselâ:

وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا

(الانعام: ١١٥)

(*Ve temmet kelimetü rabbike sıdkan ve adlâ*) “Rabbinin kelimesi adaletle, sadakatle dosdoğru olarak tamam oldu.” (En’am, 6/115) Yâni *kelimâtühü*’ş-şer’iyye, şer’î sözleri demek.

وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ عَلَيْهَا

مِنَ الْقَانِنِينَ

(التحریم: ١٢)

(*Ve saddakat bi-kelimâti rabbihâ ve kütübihî ve kânet mine'l- kânitîn*) [O Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etmişti. O gönülden ibadet edenlerdendi.] (Tahrim, 66/12) Meryem AS hakkında bu kelime sözü yine geçmiş.

Hâsılı İbrâhim AS, başımızın tâcı, peygamber efendimiz. Hem de İbrâhim AS'ın özelliği, sıfatı nedir?.. *Halîlu'llâh*, Allah'ın halîli, Allah'ın çok samîmî, içli dışlı dostu demek. *Halîl* ne demek? *Hı* harfiyle. Bak burada da Arap alfabesindeki üç tane he'den noktalı, hırıltılı ha ile. Bu da Avrupa dillerinde var. Türkçe'nin eskisinde, tarihinde de vardı. Bu ses, bu harf yeni Türkçe'nin alfabesine girmemiştir. Anadolu'da telaffuz olarak vardır. Meselâ Kırşehir, Kayseri yörelerinde, veyahut Doğu Anadolu'da vardır. *Yasah* der, *yohsul* der. Buradaki *hı*'dır. Böyle de söyler. *Yahmah*, *bırahmah* der, *yohtur* der. Orada işte kullanılıyor. Yâni canlı bu ses, yadırgamayalım, bilelim! Diller böyledir, dillerin içinde de böyle şiveler vardır.

Evet, bu kelimeleri, emirleri, yasakları İbrâhim AS'a Rabbi sınamak için, istedi, mükellef kıldı, emretti, buyurdu; şunu yap, bunu yap dedi. (*Feetemmehünne*) Bu *etemme*, tamam etmek, itmam etmek; *hünne* de *kelimât*'a gidiyor. “Kelimeleri o tamamladı.” Kim? Yâni İbrâhim AS bu vazifeleri tamamen, güzel bir şekilde yaptı. Yâni imtihanı başardı demek oluyor.

Şimdi bu *etemmehünne* ne demek Arapça? Müfessir İbn-i Kesir'e göre, “Onların hakkından geldi, onları güzelce başardı, o görevleri ifâ etti.

Alnının akıyla Rabbinin rızasını kazanacak şekilde bu işi başardı.” demek.

Bu tabii bir olumlu, güzel ifade... İbrâhim AS'ın, Halîlullah, Allah'ın çok sevdiği peygamberi, o sevgiyi kazandığının bir göstergesi, bir işareti. Demek ki, ne söylemişse Rabbi; çok güzel yapmış, altından kalkmış ve îfâ etmiş.

b. İbrâhim AS'a Verilen Görevler

Şimdi, “Acaba neler söyledi?” diye, bir bölüm açmış önümdeki tefsir kitabı. “Acaba bu neydi bu yüklediği görevler?” diye. Onlar hakkında biraz konuşmak istiyorum. Onun için, bugünkü sohbetim bir ayet üzerinde devam ediyor. Yâni öteki, bundan sonraki ayete geçmeyeceğim.

Şimdi bir açıklamaya göre, İbn-i Abbas'tan gelen bir rivayete göre:⁴

إِبْتَلَاهُ اللَّهُ بِالْمَنَاسِكِ

(*Ibtelâhu'llâhu bi'l-menâsik*) “Hac işlerini düzenleme görevi verdi.” İbrâhim AS, o zamanda Kâbe'yi binâ edip hac görevlerini gayet güzel düzenleyip îfâ etti ve yaptı bu işi. *Menâsik* ne demek? *Menâsik-i hac*, haccın nasıl yapılacağına dair esrarlı işlemler mânâsına. Bir rivayet bu...

Evet, İbrâhim AS'ı Kâbe'yi yeniden bina ile vazifelendirmişti, Allah-u Teâlâ Hazretleri.

⁴ İbn-i Ebî Hâtim, *Tefsir*, c.I, s.324, no:1166; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Oğlu İsmail ile onlar Kâbe'nin temellerini bulmuşlar ve oradan yeniden inşâ etmişlerdi. Önümüzdeki ayetlerde gelecek, ona gitmeyelim.

Sonra da, “İnsanlara seslen, duyur, ilân et ve insanlar bu Beytullah'ı ziyarete, tavafa, hacca gelsinler!” demişti. “Gelenler için buraları hazırla! Benim bu mübarek, kutsal ibadetgâhımı, evimi, burada gelip ibadet edecekler için tertemiz bir hale, hizmete âmâde hale getir!” demişti. İbrâhim AS hepsini güzelce yaptı. Bir böyle bir rivayet var. Bunların hepsi doğru...

İkinci rivayet: Demiş ki bazı alimler:

اِبْتَلَاهُ اللهُ بِالطَّهَّارَةِ خَمْسٌ فِي الرَّأْسِ

وَ خَمْسٌ فِي الْجَسَدِ فِي الرَّأْسِ قَصُّ

الشَّارِبِ وَالْمَضْمَضَةُ وَالِاسْتِنْشَاقُ

وَالسَّوَاكُ وَفَرَقُ الرَّأْسِ وَفِي الْجَسَدِ تَقْلِيمُ

الْأظْفِيرِ وَحَلْقُ الْعَانَةِ وَالْخِتَانُ وَنَتْفُ

الْإِبْطِ وَغَسْلُ أَثَرِ الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ بِالْمَاءِ

(İbtelâhu'llâhu bi't-tahâreti; hamsün fi'r-re'si, ve hamsün fi'l-cesedi) “Beş şeyi temizlemekle görevli kıldı onu, görev verdi.” Beş şeyin temizliği nedir? “Beşi başta, beşi de vücutta temizlik.” Neymiş onlar? (Fi'r-re'si) “Başta olanlar:

1. (Kassu'ş-şârib) bıyıkların kesilmesi.”

Şimdi tabii, İbrâhim AS'a öyle emretmişti. Bıyıklar kesilebiliyor. Şimdi biz bu hususta biraz sohbeta geçelim. Bıyıklar bırakılabiliyor, kesilebiliyor. Hem bıyık, hem sakal da kesilebiliyor; hem bıyık, hem sakal da bırakılabiliyor.

Bunun dışında da uygulamalar var. Bazıları sakalları bırakıyor ama, bıyıkları kesiyor veya kısaltıyor. Kökünden kazıyan da var, kısaltan da var. Türkiye'deki uygulama daha çok nedir? Sakalı da kazımak, bıyığı da kazımak...

Dini bakımdan bu uygun değil. Çünkü sakal bırakmak kuvvetli bir sünnet, sakalı kazımak haram! Mazeret yoksa kazınmayacak.

Peygamber Efendimiz'in hadis-i şeriflerinde bıyığın kısaltılması, sakalın uzatılması var. Acaba doğal şeyler olarak, bütün bu ihtimaller içinde hangisi güzel diye araştırırsak, sünnet olanı güzel. Çünkü sakal uzadığı zaman boynu koruyor, insanın boğazındaki ağrılar, üşümele, bademcik şişmesi, farenjit, anjin, öksürük, üst teneffüs yolları iltihapları, bronşit, zatürre olmasını engelliyor. İşte tabii olarak Cenâb-ı Hak böyle erkeklere bir koruma şeyi vermiş. İyi oluyor sakalın böyle uzun olması.

Tabii, her gün de onu inceden inceye, kırt kırt kazımak da bir külfet. Çünkü her gün biraz büyüyor. Tabii kazınması için ustura kullanılıyor. Kazındığı zaman, cildin üst tabakası kazınıyor, tahrib oluyor.

Cildin bir takım tabakaları vardır. Tabip kardeşlerimiz tabii, belki beni tebessümle dinliyorlardır. En üst tabakası jiletle veya usturayla kazıma tıraş yapılırken gidiyor. Halbuki koruyucu bir tabakadır. En üst tabaka zedelenmediği zaman, mikrop deriye işleyemez. Ama en üst tabaka zedelenmediği zaman, üst kısım korumasız kaldığından, açık kaldığından, oraya havadan ve sâireden gelen mikroplar yapıştı mı, hastalık olabilir.

Binâen aleyh işin doğrusu, doktorları serbest bıraksak, “Ne yapalım? Yâni kazıyalım mı acaba, uzun mu dursun?” desek, “Uzun durması iyi.” diyecekler. Çünkü kazınmasında tehlikeler var.

Biliyorsunuz şimdi AIDS ve saire hastalıklar dolayısıyla, berberlerde tıraş olmuyor buralarda ahali. Ben bu Avrupa’ya, Avustralya’ya bakıyorum profesörler, üniversiteler, devlet ricali, bakanlar, polisler, komutanlar... Hepsi sakallı buralarda... Kimse bir şey demiyor. İsteddiği gibi sakalı bırakıyor. Hele hele biraz daha böyle münevver, aydın, yüksek tabaka mutlaka sakal bırakıyor. O biraz da böyle o münevverlerin alâmeti gibi olmuş oluyor. Bizde hepsi kesiliyor.

Bu polislerin bıyıkları, sakalları kesilsin diye emir çıkmıştı. Ben o zaman, bazı polislerin çok üzüldüğünü, hatta bazılarının meslekten ayrıldığını da duymuştum. Çünkü bizim örfümüzde de tarihi gelişmede de bunların böyle bir değeri, anlamı var.

Pekiyi, beş temizlikten bıyığın kesilmesi nasıl?.. Bıyığın kesilmesi iyi... Çünkü, bıyık burnun altında. Orasının kıllı olması temizlenmeyi zorluyor. Yâni burnun temizlenmesini zorluyor, burundan akan bir şey olursa, orada birikebiliyor. O bakımdan, Efendimiz'in oranın kısaltılmasını tavsiye etmesi doğal, güzel.

Baştaki beş şey:

1. (*Kassu's-şârib*) “Bıyığın kesilmesi.”
2. (*Ve'l-madmadah*) “Ağzın çalkalanıp temizlenmesi.”
3. (*Ve'l-istinşâk*) *Kaf* ile. “Burna su verilip, alınıp burnun temizlenmesi.”
4. (*Ve's-sivâk*) “Dişlerin misvaklanması.” Etti dört.
5. (*Ve farku'r-re's*) [Saçı ortadan ayırmak.] Etti beş.

Yâni, bu temizlikleri görev olarak İbrâhim AS'a emretmiş diyor alimler... Ona devam ediyoruz.

Cesetteki, yâni vücuttaki temizlikler... Cesedi biz şimdi ölmüş insanların vücuduna isim olarak kullanıyoruz. Arapça'da öyle değil. Canlı insanın vücuduna da *cesed* derler. Çünkü *vücut*, varlık mânâsına gelir. *Vâcibü'l-vücut*, yâni varlığı kesin olan. *Mevcud* kelimesi filan gibi.

Vücuttaki temizliklerden neleri emretmiş bu alimlere göre:

1. (*Taklîmü'l-azfâr*) “Yâni tırnakların kesilmesi.

2. (*Ve halku'l-àneh*) Kasıkların kıllardan temizlenmesi.
3. (*Ve'l-hıtân*) Sünnet olmak.
4. (*Ve netfü'l-ibt*) Koltukaltının temizlenmesi.”

Bu çok önemli biliyorsunuz. Koltukaltında hem hanımlarda, hem beylerde kıllar çıkıyor. Fakat bunların mutlaka bakıma ihtiyacı var. Çünkü, eğer bakım yapılmaz da terler burada kurursa, teke gibi kokuyor. “Buraya güzel koku veren bazı şeyler sürmesini, birisinin buna söylemesi lâzım! Ya bu böyle hiç koltuk altına bakmıyor mu?” diyoruz.

Biz de böyle bazı şeyler bulduk. Bir kere, biz müslümanlar orayı kazırız. Yâni, kıl orada çok durdu mu, tabii teri de çok fazla miktarda korur, orada bulundurur. Biz kazıyoruz, koltuğumuzun altı tertemiz oluyor. Avrupalılar filan da mümkünse kazıyorlar. Onun için güzel cihazlar yapmışlar, kazıyorlar. Bir de kazınmış bile olsa, oradan terler çıktığı için, onlar da koktuğu için, oraya o kokuları giderici bir şey sürülüyor, *deodorant* deniliyor. O kokuyu alıcı, emici, çıkartmayıcı bir şeyler sürülüyor. O da güzel.

Tabii, onların olmadığı zamanda, eski devirlerde nasıl yapıyorlardı? Orayı kazıyorlardı, ondan sonra da temiz tutuyorlardı, yıkıyorlardı.

5. (*Ve guslü eseri'l-gàiti ve'l-bevli bi'l-ma'*) “Büyük abdestten sonra ve küçük abdestten sonra, o mahalleri suyla tertemiz, gıcır gıcır yıkamak.”

İşte vücuttaki bu temizlikleri emretmiş. Bu hususta, bunu takviye eden, buna yakın bazı rivayetlere hadislerde de rastlıyoruz. Meselâ, Sahih-i Müslim'in Hazret-i Aişe Anamız RA'dan rivayetine göre, Peygamber SAS Efendimiz ne buyurmuş:⁵

عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ قَصُّ الشَّارِبِ وَإِعْفَاءُ اللَّحْيَةِ
وَالسِّوَاكُ وَالِاسْتِنْشَاقُ بِالْمَاءِ وَقَصُّ الْأَظْفَارِ
وَوَسْطُ الْبَرَاجِمِ وَنَتْفُ الْأَيْطِ وَحَلْقُ الْعَانَةِ
وَأَنْتِقَاصُ الْمَاءِ قَالَ مُضَعَبٌ وَنَسِيتُ
الْعَاشِرَةَ إِلَّا أَنْ تَكُونَ الْمُضْمَضَةَ

(م. عن عائشة)

(Aşrun mine'l-fıtrah) “On şey vardır, bunlar insanın yaratılış konumuna uygun işlerdir, yaratılıştandır, fıtrattandır.” Nedir bunlar:

1. (Kassu's-şârib) “Bıyığın kısaltılması.
2. (Ve i'fâü'l-lihyeh) Sakalın uzatılması.
3. (Ve's-sivâk) Misvak kullanmak.
4. (Ve'l-istinşâku bi'l-mâ') Burna su verilip, burnun temizlenmesi.
5. (Ve kassu'l-azfâr) Tırnakların kesilmesi.”

Çünkü uzarsa kedi gibi olur. Hem yırtar sağı solu, hem altına kirler toplanır. Hem de parmaklar güzel hareket etmiyor. Tırnak uzun olduğu zaman, uzayan tırnak parmağın işlem yapmasını engelliyor. O fazla uzantısının kesilmesi gerekiyor.

Hatta kuşlarda, kedilerde filan da, bakım için kesiyorlar bunların fazlalarını, çünkü zararlı oluyor diye. Yâni kafeste kuşu olanlar filan.

6. (*Ve guslü'l-berâcim*) “Perçemlerin yıkanması.

7. (*Ve netfü'l-ibit*) Koltuk altı kıllarının izalesi, koparılması, köklenmesi, yolunması,

8. (*Ve halku'l-âneh*) Kasıktaki kılların kazınması.

9. (*Ve'ntikâsu'l-mâ'*) İstincâ dediğimiz şey, temizlenme şekli.” diye

⁵ Müslim, *Sahîh*, c.I, s.223, no:261; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.61, no:53; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.91, no:2757; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.126, no:5040; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.107, no:293; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.137, no:25104; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.47, no:88; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VIII, s.14, no:4517; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.I, s.94, no:1; İbn-i Ebî Şeybe, *Musanef*, c.I, s.126, no:2046; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.23, no:2760; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.36, no:152; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.V, s.405, no:9286; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.II, s.79, no:547; Tahavî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.II, s.186, no:584; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.170; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.385, no:784; Ukaylî, *Duafâ*, c.IV, s.197, no:1775; Hz. Aişe RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.IX, s.279, no:26012; *Câmiu'l-Ehâdis*, c.XIV, s.209, no:14132.

[(*Kàle mus'abü*) Râvîlerden Mus'ab Rh.A. diyor ki: (*Nesîtü'l- àşirete*) "Onuncusunu unuttum. (*Illâ en tekûne'l-madmadatü*) O da, 'Ağzın çalkalanıp temizlenmesi' olabilir."]

Böyle on şeyi Peygamber SAS saymış. Ama bunlar temizlikle ilgili.

İbrâhim AS'ın medhine sebep olacak başka şeyler de söylenmiş. Nedir onlar?..

Üçüncü rivayet: On şey emretmiş Allah, o da başarıyla yapmış. Altı tanesi insandan, dört tanesi de haccın ifasından diyor. İnsanda olanlar: İşte saydığımız bu kasıkların kazınması, koltuk altının yolunması sünnet. Sonra tırnakların kesilmesi, bıyığın kesilmesi, misvak kullanılması, dişlerin temizlenmesi, cuma günü yıkanmak... Bunlar altı tane, insana bağlı vazifeler.

Dört tane vazife de, haccın yapımıyla ilgili görevler: Tavaf, say; Safâ ile Merve arasında say etmek, Kâbe'yi tavaf etmek iki, Mina'da şeytan taşlamak ve ondan sonra farz tavafı, ifâda tavafını yapmak diye rivayet edilmiş.

Dördüncü rivayet, yine İbn-i Abbas'tan rivayet edilmiş. İbrâhim AS çok başarıyla yapmış. Neydi onlar?.. Onların hangi ayetlerde geçtiğine dair, İbn-i Abbas uzun uzun kaydetmiş, onları geçiyorum.

c. İbrâhim AS'ın İmtihanları

Beşinci rivayet yine İbn-i Abbas'tan:⁶

الْكَلِمَاتُ الَّتِي ابْتُلِيَ بِهِنَّ إِبْرَاهِيمُ فَأَتَمَّهُنَّ
فِرَاقُ قَوْمِهِ فِي اللَّهِ حِينَ أَمَرَ بِفِرَاقِهِمْ وَمُحَاجَّتُهُ
نَمْرُودَ فِي اللَّهِ حِينَ وَقَفَهُ عَلَى مَا وَقَفَهُ عَلَيْهِ مِنْ
خَطَرِ الْأَمْرِ الَّذِي فِيهِ خِلَافُهُمْ وَصَبْرُهُ عَلَى قَذْفِهِ
إِيَّاهُ فِي النَّارِ لِيُحَرِّقُوهُ فِي اللَّهِ عَلَى هَوْلِ ذَلِكَ مِنْ
أَمْرِهِمْ وَالْهَجْرَةَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْ وَطَنِهِ وَبِلَادِهِ فِي
اللَّهِ حِينَ أَمَرَهُ بِالْخُرُوجِ عَنْهُمْ وَمَا أَمَرَهُ بِهِ مِنْ
الصِّيَافَةِ وَالصَّبْرِ عَلَيْهَا وَمَالَهُ وَمَا ابْتُلِيَ بِهِ مِنْ
ذَبْحِ وَلَدِهِ حِينَ أَمَرَهُ بِذَبْحِهِ فَلَمَّا مَضَى عَلَى ذَلِكَ
مِنْ أَمْرِ اللَّهِ كُلِّهِ وَأَخْلَصَهُ الْبَلَاءَ قَالَ اللَّهُ لَهُ
أَسْلِمْتَ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ عَلَى مَا كَانَ
مِنْ خِلَافِ النَّاسِ وَفِرَاقِهِمْ

⁶ İbn-i Ebî Hâtim, *Tefsir*, c.I, s.323, no:1164; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

İbrâhim AS'ın başarıyla îfâ ettiği görevler:

(*Firâku kavmihi fi'llâhi hîne emre bi-mufârikatihim*) Allah kendisine, 'Kavminde herkes putlara tapıyor.' dediği zaman, Allah emretti diye, 'Baş üstüne.' deyip kavminden ayrılması.

(*Ve muhâccetühû nemrud fi'llâhi hîne vakafehû alâ mâ vakafehû aleyhi*) Bir de İbrâhim AS o zamanın hükümdarı. Tabii ben şu anda yanımda böyle kaynak kitaplar olmadığı için bu Nemrud'un zamanını, tarihini çok iyi söyleyemeyeceğim. Ama bakılsa kaynak kitaplarda, bu Nemrud'un hangi zamanda, hangi adam olduğu çıkar.

Onunla İbrâhim AS'ın karşılıklı münazarası var, mübahesesi var. Tanrılık iddia ediyor Nemrut. "Ahali bana tapacak!" diyor, Ahaliyi kafese koymuş, boyunduruğuna almış, kendisine taptıracak. İbrâhim AS da karşısına çıkıyor, konuşuyor. İbrâhim AS'a diyor ki:

"—Senin Rabbin kim?" İbrâhim AS cevap veriyor:

"—Benim Rabbim insanları dünyaya getiren ve sonra ecel takdir edip öldüren zâttır. Yaşatır ve öldürür."

Nemrut diyor ki:

"—Ben de yaşatırım ve öldürürüm!.."

İki kişi çağırıyor. "Bir tanesini öldürün, ötekisini sağ bırakın!" diyor. Dediğini yapıyorlar. "İşte birisini öldürdüm, ötekisini sağ bıraktım."

diyor. İyî ama bu mugalata, yâni safsata... Sen onu kendin yaratmadın ki, mevcut iki kişi çağırđın.

Şimdi bu safsata demiyor İbrâhim AS; onun safsatasına, safsatayla bile çözemeyeceği bir şey söyleyerek susturuyor. Diyor ki:

“—Benim Rabbim, Rabbü'l-âlemîn olan, benim inandığım ve sana imanını aşılamağ istediğim Rabbim, güneşi doğudan doğdurur, batıdan batırır. Ey Nemrut, eğer senin gücün varsa haydi bakalım aksini yap, batıdan doğdur!.. Aksini yap bakalım, güneşi batıdan doğdurabilecek misin?”

O zaman susup kalıyor. Yâni çakılıp kalıyor, oturuyor, şapa oturuyor diyelim böyle halkın anlayacağı tabirlerle biraz. Tabii bu mübahesesi, yâni münazarası var. E tabii, tehlikeli iş. Ama Allah emretti diye, gitmiş hükümdarla çatır çatır konuşmuş.

Zaten cihadın en kıymetlisi hangisidir? Zalim kişilerin, idarecilerin, hükümdarın karşısına çıkıp da hak sözü söylemektir. Yâni şimdi medenî cesaret filan diyorlar, işte o bizim dînî cesaret dediğimiz şey, asıl cihad dediğimiz şey...

Evet asıl cihad, işte böyle en tehlikeli yerde zalim sultanın huzurunda bile hak sözü söylemek, hakkı söylemekten geri durmamak, dalkavukluk yapmamak, hakkı savunmak... Bu önemli bir şey...

Böyle bir olay da geçti İbrâhim AS'ın başından. Orada da yüz akıyla Allah'ın kendisine verdiği görevi yaptı. Sonra onu ne yaptılar?.. Cezalandırdılar ve ateşe attılar. O da bir imtihan, o da bir sınavı... Cenâb-ı Hak kulunu ateşe atıyor. Kendi rızası için, kendi verdiği görevi yaparken. Orada da hiç fütur getirmedi. Kahramanca, mertçe çok güzel davrandı. Orada da başarılı oldu.

Sonra kavminden, vatanından, müşriklerin olduğu yerden ayrılması emrolundu Allah rızası için... Onu da yaptı, orada da derece kazandı.

Sonra Allah-u Teâlâ Hazretleri kendisine gelenleri misafir etmeyi ve bu daveti devam etmeyi ona emretmişti. O da çok güzel misafir ağırlama adetini devam ettirdi. Hiç misafirsiz sofraya kurmazdı. Olmadığı zaman gider arar, birisini bulur, sofraya getirirdi. Böylece cömertliğini gösterdi, hizmetini gösterdi. Hizmete ne derler? Nefis cömertliği. Yâni bedenen koşturuyor. Ötekisine ne derler? Mal cömertliği... O zaman da sofraya, öyle yemek ne ile olur? Tabii masrafla oluyor. Bunların hepsini yaptı.

Sonra asıl hatırlayacağınız büyük imtihan, sınavı: İsmâil AS'ı çok seviyordu. "Çok sevdiğini, bakalım benim rızam uğruna fedâ edebilecek mi?.. Emrimi tutup, onu da yapacak mı?" diye, oğlunu kesmesini rüyada işaret buyurdu Cenâb-ı Hak.

O da geldi, oğluna dedi ki:

“—Evlâdım, rüyamda seni kesiyor görüyorum, Allah’ın işareti böyle.” dedi.

O İsmâil AS da, ne kadar civanmert bir evlat:

يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ

اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

(الصافات: ١٠٢)

(*Yâ ebeti’f’al mâ tü’mer, setecidünî in şâ’llàhu mine’s-sàbirîn*) “Babacığım, Allah ne emrettiyse benim üzerimde, beni kesmek, kurban etmek de olsa yap; inşâallah ben de dayanırım, sabrederim, itiraz etmem.” dedi. (Saffât, 37/102)

Ne kadar büyük bir teslimiyet, ne kadar büyük fedakârlık, ne kadar Allah’ın emrine tam uymak... Ne kadar büyük bir imtihan... Ama hepsini yaptı. Böylece Cenâb-ı Hak onu *Halîlu’llàh* seçti kendisine. Çünkü kendisinin rızasını kazanmak için, ne emrettiyse yapmış oluyor.

Tabii bu böyle diş fırçalamak, sakal bıyık tıraş etmekten daha büyük olayları anlatıyor bu beşinci okuduğum rivayet. Hakikaten bunlar zorlu, hayatta her insanın dayanamayacağı zorlu imtihanlar.

Başka bir yorum da, yâni altıncı yorum. Neler yükledi Cenâb-ı Hak imtihan için ve İbrâhim AS nasıl başarıyla yaptı?

İbrâhim AS arayış içindeyken, Cenâb-ı Hak sınadı onu. Kavmi yıldızlara tapıyordu. O yıldızlara baktı, “Buna tapıyor kavmim, bunlar tapılmaya lâayık değil!” dedi. Aya baktı, tapılmaya lâayık değil... Güneşe baktı, tapılmaya lâayık değil... “Olmaz, bunlar tanrı, Rab olamaz, mâbud olamaz. Onun için ben bunların hepsini reddediyorum, itiyorum bir kenara... Bunları yaratan âlemlerin Rabbine kulluk ediyorum!” dedi. O da bir imtihan.

Sonra hicret emretti, ona razı oldu. Sünnet emretti, o bir ameliyat tabii; ona razı oldu. İşte buna benzer çeşit çeşit sınamaları İbrâhim AS, ulü'l-azm peygamberlerin birisi, mübarek İbrâhim AS, Cenâb-ı Hak'ın rızasına uygun olarak hepsini güzelce halletti. Kulluğunu güzel yaptı, peygamberlik vazifesini güzel yaptı. Allah'ın emrini yerine getirdi.

d. İbrâhim AS'ın İmam Kılınması

Sonra onun üzerine, o tamam edince, hepsini güzel îfâ edince, Cenâb-ı Hak Teâlâ buyuruyor ki ayet-i kerimenin devamında:

قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ
ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

(البقرة: ١٢٤)

(Kâle) “Allah-u Teâlâ ona buyurdu ki: (İnnî câilüke li'n-nâsi imâmâ) Ey İbrâhim, ben seni insanlara, ahâliye imam kılacağım!”

İmam ne demek?.. Camide insanın önüne geçen, namaz kıldıran kimseye biz imam diyoruz ama, Arapça'da imam sözü bundan daha yüce, daha kıymetli, daha önemli görevleri ifade eden bir mânâ; başkan demek. Meselâ, *imâmü'l-müslimîn*; müslümanların tümünün önderi, halife demek. Emîrû'l- mü'minîn'den, mü'minlerin emirinden ayrı bir sıfat. Yâni imamlık, önderlik demek.

“—Seni lider yapacağım, insanlara önder yapacağım.” buyurdu.

Çünkü sınamayı kazanmış. Allah'ın halis, muhlis, fedâkâr, gözünü daldan budaktan sakınmayan, cesur, halim, selim, gözü yaşlı, merhametli, cömert bir güzel huylu kulu. Allah-u Teâlâ Hazretleri peygamberlik ihsân eyledi.

Sonra İbrâhim AS diyor ki: (*Kâle ve min zürriyyetî*) Arapça'da bazen soru edatı olmadan soru sorulur. Yâni cümledeki vurgulamadan, soru mânâsı çıkar. Meselâ, “Sen bizimle gelecek misin? Geliyor musun?” diye soru edatıyla sorarız. Bazen de deriz ki: “Sen de bizimle geliyorsun, inşâallah?..” Yâni, “Geliyor musun?” demek o da. Geliyorsun diyoruz, soru edatı yok; ama geliyor musun mânâsına.

Buradada, (*Veminzürriyyetî*) yâni “Zürriyyetime de verecek misin?” mânâsına, soru mânâsına olabilir. “Yâ Rabbi zürriyyetime de mi önderlik vereceksin, kavmin önderliğini, peygamberlik vereceksin?” Veyahut öyle değil de:

“Yâ Rabbi madem beni imam, önder, başkan, peygamber seçiyorsun; insanların rehberi, büyük rehberi, en büyük rehberi seçiyorsun; (ve min zürriyyetî) o zaman zürriyetimden kimselere de bunu ver!” Zürriyetini kayırmış oluyor. Bu mânâ da olabilir, soru da olabilir.

Hâsılı İbrâhim AS eğer, “Zürriyetime de ver!” demişse, Cenâb-ı Hak onun duasını kabul etti, İbrâhim AS’ın zürriyetinden nice peygamberler geldi. Bir kere oğlu İsmâil AS peygamber oldu. Yakın, kendisi Kâbe’yi beraber binâ etti. Ondan sonra da, uzak torunu Muhammed-i Mustafâ SAS Efendimiz. O da ahir zaman peygamberi oldu. Peygamberlerin serveri, Eşrefü’l-Mürselîn, Ekremü’l-Rusûl, Seyyid-i Veled-i Adem... O da öyle o duası bereketine...

Zaten, İbrâhim AS’ın yaptığı duaları Cenâb-ı Hak kabul eyledi ve bir bir ihsan eyledi. Önümüzdeki ayetlerde, önümüzdeki günlerde göreceğiz. Bugünkü sohbetimiz de biraz böyle tam sohbet oldu, Ramazan sohbeti. Biraz çeşitli konuları anlattık. O bakımdan yayıldı sohbet.

(Kâle) “Allah-u Teâlâ Hazretleri buyurdu ki: (Lâ yenâlü ahdi’z- zâlimîn) Benim ahdim, anlaşmam zalimlere olmaz. Yâni, görevimi zalimlere vermem; görevime, o şerefime, benim o ikramıma zalimler nâil olamaz.” buyurdu. Zaten, (ve min zürriyyetî) diyor. “Tüm zürriyetimin hepsini ayrı ayrı imam yap!” demiyor, “Hepsini mi yapıyorsun?” demiyor; (ve min zürriyyetî) yâni, “Zürriyetimden bazılarını da mı yâ Rabbi?” diyor.

Evet tabii. Çünkü zaten insanların hepsi önder olmaz. Bir kalabalıkta bir tane başkan olur, ötekiler tâbî olur. Hepsi başkan olursa o zaman curcuna olur, karma karışık olur. Her başkan başkanlığını bir tarafa kullanmaya çalışır, olmaz. O bakımdan (*ve min zürriyeti*) zürriyetimden bazılarını demiş.

Bu mine *mine'l-ba'ziye* derler. Yâni, “Zürriyetimden bir kısmına da mı, bazısına da mı veriyorsun? Veyahut zürriyetimden bazısına da ver yâ Rabbi” diye söyleyince; “Benim ahdime zalimler nâil olamaz. Yâni böyle bir devlet, böyle bir nimet, böyle bir taahhüdüme mazhar olamaz.” buyurdu Cenâb-ı Hak.

Buradan, bütün tefsirler kesin bir kuralı söylüyorlar izahta. Diyorlar ki: Zalimin imamete ehil olmadığı görülüyor. Yâni zalim önderliğe seçilemez, zalim önder olamaz. Çünkü zulmediyor, adalet etmiyor. Zulüm ne demek?.. Haksızlık demek, haksız demek... Haksızlık yapan önderliğe geçirilemez, seçilemez.

“—Efendim, işin başında adaletliydi, haklıydı, zulüm yapmıyordu da, sonradan mevkiye, makama geçince zulüm yapmağa başlarsa?..”

Kitaplar diyor ki:

“—O zaman da hal'i vâcib olur.”

Hal' ne demek? *Hı-lâm-ayn* ile; çıkartmak, soyup almak demek. Yâni zalim olduğu zaman, o görevden onu çıkartmak, o görevi onun üzerinden almak vacib olur.

Çünkü herkesin Allah'ın emrini tutması, herkesin adaletle hareket etmesi gerekiyor.

Tabii, başka ayet-i kerimelerde bu tabii kuralı, yâni olağan hususu Cenâb-ı Hak bildiriyor. Yâni zürriyetinden bazılarının mü'min olacağını, bazılarının da zalim olacağını bildirmiş Allah-u Teâlâ Hazretleri peygamberine.

Evet, her koyun kendi bacağından asılır, her kişi sorumludur.

Cenâb-ı Hakk'a güzel kulluk ederse, Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanır. Cenâb-ı Hakk'a âsi olursa, emrini tutmazsa, yanlış işler yaparsa; o zaman da mahrum kalır. Kesin, bu böyle. Bu kural buradan çıkıyor. Bu önemli bir kural: (*Lâ yenâlü ahdî'z-zâlimîn*) "Zalimler benim ahdime, taahhüdüme, tekeffülüme, ihsânıma, ikramıma, görevlendirmeme nâil olamazlar."dedi İbrâhim AS'a. Ama zürriyetinden bazılarının İbrâhim AS gibi peygamber olması da, duasının kabul olduğunu gösteriyor.

Önümüzdeki haftalarda İbrâhim AS'ın konusu devam edecek. Sağ olursak Ramazan çıkmış olacak. O önümüzdeki ayetleri de, inşâallah güzel güzel anlatırız.

Allah-u Teâlâ Hazretleri, İbrâhim AS'dan gereken dersleri almamızı, çıkartmamızı; Allah'ın onu neden sevgili peygamberi, habîbi, halîli kıldığını düşünmemizi; bizim de karınca kararınca hareketlerimizi düzenlememizi nasib eylesin... Ders almamız lâzım İbrâhim AS'dan...

İbrâhim AS gibi hareket etmemiz lâzım! Cenâb-ı Hakk'ın yap dediğini yapmamız lâzım!.. Evlâdın kurban edilmesi az bir şey mi?..

Cenâb-ı Hakk'ın emri neyse onu yapmak lâzım! Çık ortaya konuş dediği zaman, hakkı söylemek lâzım! Böylece mert, cesaret sahibi, dürüst, adaletli, faziletli, erdemli insanlar olmamız lâzım!.. O zaman Allah seviyor.

Allah-u Teâlâ Hazretleri hepimizi sevgili kulları cümlesine dahil eylesin... Gönlümüze de Cenâb-ı Hakk'ın ma'rifetullah dediğimiz Allah bilgisi şuuru ve muhabbetullah dediğimiz Allah aşkını yerleştirsin... Şu mübarek günlerde bizleri o evliyâullah, selef-i sâlihînimiz, mürşid-i kâmillerimiz gibi, Cenâb-ı Hakk'ı candan seven, Cenâb-ı Hakk'a candan kulluk eden, Ümmet-i Muhammed'e de, insanlara da güzel güzel hizmetler eden kimseler eylesin...

Ebü'l-Hasen-i Harakânî KS ile ilgili bir kitabı okuyorum, önümde. Orada anlatılıyor: Büyüklerden birisi sohbet esnasında, ihvanı etrafındayken:

“—Yaptığınız iyilikleri söyleyin bakalım!” demiş.

İki kişi de, yaptıkları iyiliklerin mühim olanını, göz doldurucu olanını sıralamışlar. Diyor ki:

“—Bu yaptıklarınız, nihayet iki kişiye faydası geliyor, o kadar. Ama asıl müslüman nasıl olmalıdır? Siz iki kişinin yararını sağlamışsınız, o iki kişiye iyilik yapmışsınız.

Halbuki mü'min güneş gibidir, yararı herkese, ışığı herkese ulaşması lâzımdır.” diyor.

Bu, Ebü'l-Hasen-i Harakâni Hazretleri'nin *Nûru'l-Uyun* kitabında ama, Ebû Aliyy-i Rudbârî'nin bir menakıbı bu... O kitapta yer almış. Ebû Ali de, evliyâullahın büyüklerinden, Horasan meşayihinin ulularından... Önümde *el-Hadâiku'l- Verdiyye* kitabı var. Geçen gün kur'ayla açtım, karşıma çıktı. Öyle demiş. Ne kadar önemli, bakın bir daha üstüne bastırarak söylüyorum:

“—Mü'min güneş ve mehtap gibidir. Faydası, ışığı herkese ulaşır. Yâni mahdud bir kişiye, iki kişiye değil...”

Allah bizi herkese, bütün insanlığa, her yönden, dünyaları, ahiretleri bakımından faydalı işler yapmaya muvaffak eylesin... Allah hepinizden râzı olsun...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

04. 01. 2000 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü